

[Електронний ресурс] : Закон України № 264/94-ВР 01.12.1994 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80>

6. Про міліцію [Електронний ресурс] : Закон України № 565-ХІІ від 20.12.1990. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/565-12>

7. Про оперативно-розшукову діяльність : Закону України № 2135-ХІІ від 18.02.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

8. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : наказ МВС № 550 від 11.11.2010 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>

8. Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України [Електронний ресурс] : наказ МВС України № 404 від 28.07.94. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0213-94>

9. Радченко В. І. Коментар до Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації / Радченко В. І. – М., 2002. – С. 240.

10. Серов И. Новый УПК оправил украинца пасти коз [Электронный ресурс] / И. Серов // Сегодня.ua. – 29.11.2012. – С 1. – Режим доступа : <http://www.segodnya.ua/ukraine/Pervyy-ukraïnec-poluchil-domashniy-arest-po-novomu-UPK.html>

11. Трунов Л. К. Современные проблемы применения мер пресечения в уголовном процессе : дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / Л. К. Трунова. – Москва, 2008. – С. 238.

КИРПА С. С.,

ад'юнк

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.132.

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИМ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Аналізуються наукові визначення понять «слідча дія», «оперативно-розшуковий захід», виділяються їх основні ознаки. Досліджується правова природа слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, їх співвідношення та обґрунтованість покладання проведення обох різновидів зазначених дій на слідчого. Констатується необхідність унесення змін до чинного КПК, що дасть можливість усунути наявні недоліки на стадії досудового розслідування.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові заходи, слідчі дії, слідчий, кримінально-процесуальна діяльність, оперативно-розшукова діяльність.

Анализируются научные определения понятий «следственное действие», «оперативно-розыскное мероприятие», выделяются их основные признаки. Исследуется правовая природа следственных (розыскных) действий и негласных следственных (розыскных) действий, их соотношение и обоснованность проведения обоих видов указанных действий следователем.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, оперативно-розыскные мероприятия, следственные действия, следователь, криминально-процесуальная деятельность, оперативно розыскная деятельность.

The article analyzes the scientific definition of the notions «investigation», the operative investigative event» their main features are highlighted. The legal nature of the investigatory actions and covert investigative action promptly, their ratio and the validity



of holding both types of these actions by the investigator are being researched.

Key words: *covert investigative (detective) action promptly, operative and search measures (operative investigative events), investigatory actions, investigator, criminally-remedial activity, operational-search activity.*

Вступ. Новий Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – КПК) містить у собі багато нововведень, одним із яких є поява невідомого раніше інституту кримінального провадження – інституту негласних слідчих (розшукових) дій, проведення яких покладається на слідчого.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлюється тим, що законодавче врегулювання правової процедури провадження негласних слідчих (розшукових) дій слідчим та можливості напрямів їхньої реалізації, втілення приписів КПК у досудове кримінальне слідство здаються не досить вдалим та потребують наукової оцінки і законодавчого вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем співвідношення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування у виявленні, запобіганні, припиненні та розкритті злочинів присвячено низку праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених, серед яких Б. І. Бараненко, В. В. Гевко, Е. О. Дідоренко, І. П. Козьяков, В. А. Колесник, М. І. Курочка, В. Т. Маляренко, В. І. Ніндіпова, М. А. Погорецький, В. А. Селюков, І. В. Сервецький, Г. П. Серета, В. М. Тертишник, М. Є. Шумило та інші. Проте праці зазначених учених не вичерпують складної проблеми, а лише створюють фундаментальну базу для нових наукових досліджень системи негласних слідчих (розшукових) дій та проблем законодавчої регламентації їх проведення.

Постановка завдання. Мета статті – визначення правової природи системи негласних слідчих (розшукових) дій, встановлення їх співвідношення зі слідчими діями та оперативно-розшуковими заходами, визначення доцільності й можливості проведення зазначених дій слідчим.

Результати дослідження. Новий КПК у ст. 223 п. 1. подає досить стисле визначення слідчих (розшукових) дій, вказуючи, що вони є діями, що спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Ст. 246. п. 1. розкриває поняття негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.. КПК дає вичерпний їх перелік, який виділено в дві групи: Перша має назву «Втручання у приватне спілкування», друга – «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій». Щоб зрозуміти правову природу вказаних дій, розглянемо наукове їх визначення в теорії кримінального процесу, в якій існує декілька визначень цього поняття. Досить вдалим, на нашу думку, є визначення М. А. Погорецького, який називає слідчі дії як вид процесуальних дій, передбачених кримінально-процесуальним законом, що здійснюються у визначеному ним порядку уповноваженими на це особами, які наділені владними повноваженнями примусового характеру для отримання доказів (виявлення фактичних даних та їхніх джерел, їх перевірки й оцінки та надання їм статусу доказів), перевірки й оцінки самих доказів та їх використання у кримінальній справі [13, ст. 201]. Ю. М. Грошевий визначає, що слідчі дії – це регламентовані кримінально-процесуальним законом процесуальні дії, що спрямовані на збирання, фіксацію та перевірку доказів. Ю. М. Грошевий також визначає критерії зарахування будь-яких процесуальних дій до кола слідчих дій: 1) їх пізнавальна спрямованість, тобто спрямованість на збирання, фіксацію і перевірку доказів; 2) наявність передбаченої законом процесуальної форми, відповідно до якої проводяться слідчі дії; 3) можливість порушення в перебігу їх проведення прав та законних інтересів осіб, у зв'язку з чим деякі з них проводяться тільки після дачі згоди на те суду або з санкції прокурора; 4) можливість застосування державного примусу при їх проведенні [8, ст. 201]. Ю. Лоза подає доповнення до переліку ознак слідчих дій: 1. Слідчі дії передбачені кримінально-процесуальним законодавством. 2. Направлені на збирання, перевірку та оцінку доказів. 3. Можуть застосовуватися після порушення кримінального провадження, крім випадків, визначених у КПК України. 4. Підлягають єдиним правилам та вимогам до фіксації ходу



слідчої дії та закріплення отриманих результатів. 5. Дозволяють об'єктивно фіксувати хід проведеної дії та її результати [11, ст. 86].

Як бачимо, досліджувані нами негласні слідчі дії не повністю відповідають зазначеним вище критеріям слідчих дій, адже після аналізу норм КПК ми не знаходимо норм, які б детально регламентували проведення хоча б однієї негласної слідчої (розшукової) дії, (на противагу тих слідчих дій, які не належать до негласних), а будь-яка названа негласна слідча (розшукова) дія, (досліджуючи її навіть за досить коротким змістом, зазначеним у КПК), не проводиться засобами державного примусу, бо особа, щодо якої ця дія проводиться, нічого про це навіть не знає. Також серед ознак слідчих дій немає такої характеристики, як її негласний характер.

У теорії кримінального процесу не розглядається така правова категорія, як «розшукові дії» (або її варіації «розшукові заходи»). Вона є предметом вивчення науки про оперативно-розшукову діяльність (далі ОРД). Одна з проблем теорії ОРД – визначення поняття та змісту оперативно-розшукового заходу (далі ОРЗ). Аналіз юридичної та спеціальної літератури свідчить, що в даний час єдиної думки серед учених в галузі ОРД щодо питання ОРЗ не існує [4]. Вдалий щодо цього висновок І. В. Сервецького, який вважає, що правова природа поняття ОРЗ ґрунтується на злитті понять «оперативний» і «розшуковий», тобто це визначені законом дії уповноважених державою суб'єктів ОРД, що здійснюють її переважно негласно з використанням сил, засобів, методів для викриття у злочинній діяльності конкретних осіб, запобігання та розкриття злочинів, розшуку злочинців і встановлення безвісно відсутніх осіб [16]. К. М. Ольшевський визначає негласні оперативно-розшукові заходи як заходи, що проводяться оперативними підрозділами (працівниками) осіб і сторонніх громадян. Негласність оперативно-розшукових заходів досягається дотриманням принципу конспірації і застосуванням спеціальних оперативно-розшукових сил, засобів і методів [12, ст. 77].

Які ж основні ознаки ОРЗ, що визначають їхню правову природу? В. Г. Бобров пропонує такі: 1. Наявність власної правової основи. 2. Здійснення ОРЗ із суворим дотриманням вимог законів та інших нормативних актів. 3. Проведення ОРЗ завжди пов'язано з розглядом юридичного факту. 4. ОРЗ породжують, змінюють, припиняють певні правовідносини. 5. Юридичний обов'язок щодо організації та проведення ОРЗ покладено лише на уповноважених суб'єктів ОРД. 6. Типові для юридичних форм діяльності операції з нормами права. 7. Юридичний характер контролю за організацією і здійсненням ОРЗ відповідними посадовими особами органів, які здійснюють ОРД, прокурорський нагляд. 8. Предмет та об'єкти пізнання ОРЗ містяться у сфері правових явищ. 9. результати ОРЗ завжди тягнуть за собою певні юридично значущі наслідки. 10. Майже всі ОРЗ мають негласний характер [4]. Правова природа розшукових дій також розкривається в Законі України «Про ОРД». У ч. 1 ст. 8 міститься перелік ОРЗ, що можуть проводитися оперативними підрозділами. Як свідчить аналіз даної норми закону «Про ОРД» і норм КПК, наведених вище, перелік оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій збігається.

Досліджуючи систему негласних слідчих (розшукових) дій, О. М. Чистолінов і В. О. Черков визначають такі ознаки негласної слідчої (розшукової) дії: спрямованість на збирання (перевірку) доказів, специфічний суб'єкт проведення, необхідність збереження таємниці про факт та методи проведення, спеціальний порядок прийняття рішення про їх проведення та використання отриманих результатів [17, ст. 86]. Навіть такий стислий аналіз ознак дозволяє дійти висновку про їх практично повну тотожність із ОРЗ, які здійснюються вповноваженими оперативними підрозділами. Основна й майже єдина відмінність полягає у суб'єкті – слідчий або оперативний підрозділ, та, відповідно, це негласна слідча (розшукова) дія або оперативно-розшуковий захід. Зараз ми маємо ситуацію, коли одні й ті ж дії регулюються різними законодавчими актами й мають відповідно до них різне правове визначення.

У теорії криміналістики проводиться розмежування між слідчою й розшуковою діяльністю, а відповідно між слідчими й розшуковими діями [5, с.192–193]. Це самостійні засоби пізнавальної діяльності з розкриття злочину, здійснюються відповідними суб'єктами за наявності передбачених підстав у визначеній формі. Навряд чи є необхідність їх ототожнення. У науковій і навчальній літературі радянського періоду загально визнаною була позиція про те, що оперативно-розшукову і кримінально-процесуальну діяльність змішувати небезпечно.



Наприклад, А. Я. Дубинський зазначав, що «зрошення цих двох функцій неприпустимо, оскільки воно може негативно позначитися на оцінці доказів, об'єктивності розслідування, формуванні висновків у кримінальній справі...» [9, ст. 89]. У теорії кримінального процесу науковці, порівнюючи ОРД з кримінально-процесуальною діяльністю, розглядають їх співвідношення як діяльнісні системи, що мають єдність гносеологічної природи та вказують на взаємозв'язок оперативно-розшукових і кримінально-процесуальних відносин, зазвичай не ототожнюючи їх між собою, що здається є цілком логічним і виправданим [14]. Погоджуємося з думкою Ю. І. Азарова про те, що в новому КПК допущено змішання різних за своїм змістом, формою, суб'єктами, правовою регламентацією видів пізнавальної діяльності, пов'язаної з обставинами вчиненого злочину [3, ст. 50]. Попри сталі традиції слідчої практики щодо можливості використання в процесі доказування даних, отриманих суб'єктами оперативно-розшукової юрисдикції, очевидно те, що слідчий має здійснювати доказування виключно процесуальними способами. Ситуація, що складається, може призвести до руйнації сутності кримінально процесуальної діяльності, яка є гарантією охорони прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, адже слідчому надано право виконувати невласливу йому функцію суб'єкта ОРД. Також, підтримуючи цю позицію, В. І. Василичук, О. М. Калюк вказують на певні відмінності основних принципів провадження в кримінальному судочинстві, а саме таких, як гласність, рівність учасників провадження тощо та ОРД (конфіденційність, конспіративність, поєднання гласних і негласних ОРЗ), повноважень суб'єктів зазначених видів діяльності, правових наслідків результатів діяльності тощо [6, ст. 57]. Таке поєднання двох видів діяльності, призведе до нівелювання гарантій у доказуванні, а також нерівності сторони захисту в збиранні доказів як основній засаді побудови змагального типу кримінального процесу.

Слідчий, виконуючи поставлене перед ним державою та суспільством завдання – розслідування кримінальної справи та прийняття по ній рішення, – повинен дотримуватися принципів кримінального процесу (ст. 8 КПК). Однак не всі зазначені принципи кримінального процесу можуть бути засадами негласного провадження. Оскільки негласні слідчі дії мають особливий статус та порядок провадження, закріплені у законах та відомчих документах, які мають гриф таємності, наведене у ч. 1 ст. 242 КПК поняття негласних слідчих (розшукових) дій в частині положення, що не підлягає розголошенню, факт їх проведення недосконалий, оскільки їх результати такі будуть і повинні міститися в матеріалах кримінальної справи, яка відповідає зазначеним засадам кримінального провадження [10, ст. 83]. Якщо добути негласним шляхом докази не надавати до судового розгляду через їх таємність, то виникає питання взагалі доцільності їх проведення, адже слідчий збирає докази, щоб надалі вони набули статусу доказів у судовому розгляді кримінальної справи. У зв'язку з цим Р. Ю. Савонюк вважає, що поєднання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної функцій у розслідуванні кримінальної справи є не тільки неприродно, але й небезпечно. Кримінальний процес не повинен одночасно поділятися на гласний, змагальний і таємний. Не може одна його частина регламентуватися КПК, а інша – Законом України «Про ОРД» [15, ст. 209].

Аналіз повноважень слідчого згідно зі ст. 40 КПК дає можливість дійти висновку, що слідчий – це особа публічна. Тобто слідчий діє відкрито, спілкується з підозрюваним, його адвокатом, іншими особами, причетними до справи, тому він не має можливості самостійно провадити конспіративні заходи. Також виникають питання щодо сил та засобів організації слідчим негласних розшукових дій Чи достатньо в нього теоретичних знань і практичних умінь проведення ОРЗ? Чи доцільно надавати слідчим форму допуску до державної таємниці?

Як доречно зазначають О. М. Чистолінов та В. О. Черков, проведення як ОРЗ, так і негласних слідчих (розшукових) дій має передбачати активне використання інституту конфіденційного співробітництва. Напрацювання оперативних підрозділів у цьому напрямку безперечно успішніше, ніж у слідчого, який узагалі до цього часу не має ані осіб, з якими у нього встановлено конфіденційне співробітництво, ані досвіду оперативної роботи тощо. Чи буде ефективним проведення такої слідчої дії без використання можливостей оперативного підрозділу? Така робота передбачає необхідність володіння специфічними вміннями та навичками, затрати значних обсягів часу та цілеспрямованих зусиль, дотримання вимог конспірації, забезпечення безпеки зазначених осіб тощо. Виникає обґрунтоване питання про



готовність сучасних слідчих до такої специфічної діяльності [17, ст. 86]. У слідчих немає спеціальних знань щодо проведення зазначених дій з використанням спеціальних технічних засобів. У слідчих підрозділах бракує фахівців, які володіють елементарними знаннями оперативно-розшукової діяльності, особливо це стосується проведення дій, які обмежують права особи.

Підсумовуючи окреслене, слід погодитися з В. Я. Горбачевським, який наголошує, що слідчі здатні лише своїми формальними рішеннями призначити проведення цих негласних слідчих дій, але подальше їх здійснення, тобто застосовані методи, засоби, тактичні прийоми, технічні засоби, цілком перебувають у розпорядженні оперативних співробітників і технічних спеціалістів оперативних підрозділів, від діяльності яких залежатимуть перебіг і результати даних дій та їх фіксація [7, ст. 46].

Висновки. Негласні слідчі (розшукові) дії, проведення яких КПК покладає на слідчого, не в усіх випадках відповідають ознакам слідчих дій і переважно є за природою оперативно-розшуковими заходами. Слідчий – це публічна особа, тому він не має можливості провадити негласні слідчі (розшукові) дії, що мають конспіративний характер. Слідчий не має для їх проведення ні необхідних знань і навичок, ні технічних засобів, ні допоміжних сил. Необхідно на законодавчому рівні переглянути доцільність надання слідчому права проводити самостійно негласні слідчі (розшукові) дії.

Вважаємо, що КПК у частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій, потребує суттєвого доопрацювання, узгодження з відповідними правовими інститутами вітчизняного законодавства, практикою Європейського суду з прав людини для забезпечення захисту прав і свобод особи, а також узгодження запропонованого способу проведення слідчих дій із такими загально визнаними засадами кримінального провадження, як «публічність», «невтручання у приватне життя», «безпосередність дослідження показань, речей і документів» та ін.

Потребують удосконалення правові відносини між органом досудового розслідування та органами, уповноваженими на проведення ОРД, оскільки, виходячи із результатів аналізу норм, виникають нові форми їх взаємодії під час провадження і негласних слідчих дій, а окремі наявні форми їх взаємодії, у зв'язку з новелами, набувають нових ознак.

Перспективи подальшого дослідження проблем вбачаються в розробці пропозицій з удосконалення процесуальної форми негласних слідчих дій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91. – 19 травня.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992 – № 22 – С. 303.
3. Азаров Ю. І. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій – крок вперед чи назад? / Ю. І. Азаров // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К., 2011. – С. 48–51.
4. Актуальные вопросы теории оперативно-розыскной деятельности. – М., 2001. – 187 с.
5. Белкин Р. С. Криминалистическая / Р. С. Белкин // Труды Академии управления МВД России. Энциклопедия. – М. : БЕК, 1997. – 342 с.
6. Василичук В. І. Деякі проблеми поєднання кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності з огляду проекту кримінально-процесуального законодавства / Василичук В. І., Калюк О. М. // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К., 2011. – С. 57–58.
7. Горбачевський В. Я. Роль і місце негласного розслідування у кримінальній юстиції / В. Я. Горбачевський // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К., 2011. – С. 45–47.



8. Грошевий Ю. М. Шляхи вдосконалення судоустрою та судочинства України / Ю. М. Грошевий // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4. – С. 193–203.
9. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы / Дубинский А. Я. – К., 1989. – С. 89
10. Костюченко. О. Ю. Перспективи вдосконалення правового регулювання застосування негласних оперативно-розшукових заходів під час досудового розслідування кримінальних справ / О. Ю. Костюченко // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К., 2011. – С. 83–84.
11. Лоза Ю. Слідчі дії: поняття, сутність, ознаки, види / Ю. Лоза // Право України. – 2003. – № 9. – С. 85–89.
12. Ольшевський К. М. Щодо поняття та сутності негласного розслідування / К. М. Ольшевський // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К., 2011. – С. 77–79.
13. Погорецький М. А. Слідчі дії: поняття і класифікація / М. А. Погорецький // Науковий вісник КНУВС. – К., 2008. – Вип. 1. – С. 150–156.
14. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [моногр.] / М. А. Погорецький. – Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. – С. 149–270.
15. Савонюк Р. Ю. Щодо проектів кримінально-процесуального кодексу України / Р. Ю. Савонюк // Право України. – 2010. – № 2. – С. 206–212.
16. Сервецький І. В. Теоретичні проблеми класифікації оперативно-розшукових заходів [Електронний ресурс] / І. В. Сервецький, С. В. Шапочка. – Режим доступу : www.naiu.kiev.ua/tslc/...2/cervezki.htm
17. Чистолінов О. М. Негласні слідчі (розшукові) дії: крок уперед або нівелювання оперативно-розшукової діяльності / О. М. Чистолінов, В. О. Черков // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К., 2011. – С. 85–87.
18. Шейфер С. А. Собрание доказательств в советском уголовном процессе: методологические и правовые проблемы / Шейфер С. А. – Саратов, 1986. – 169 с.

